

DETERMINATIE DER PLATEN IN HET WERK VAN JOANNES GOEDAERT.

DOOR

S. C. SNELLEN VAN VOLLENHOVEN.

Ik ontving een paar weken geleden van den heer H. P. SNELLEMAN Cz. een overdruk van een opstel over den Middelburgschen schilder JOHANNES GOEDAERT, dat in het Album der Natuur gepubliceerd is, Jaargang 1877, bl. 203. Ofschoon ik meende te weten dat de Middelburger entomoloog uit de 17^e eeuw heden ten dage niet zoo zeer onbekend is als de heer SNELLEMAN veronderstelt, was het mij toch hoogst aangenaam en verblijdend dien ouden vriend mijner vroegste jeugd, wiens werk mij toen tot zelfstandig onderzoek heeft aangespoord, met lof herdacht te zien.

Aan het slot van het opstel geeft de schrijver een lijstje der namen van eenige insecten, door GOEDAERT in de drie deelen van zijn werk afgebeeld en nu door hem (den heer SNELLEMAN) gedetermineerd. Het blijkt uit dit lijstje en ten overvloede uit de bepaalde verklaring, die daaraan voorafgaat, dat de heer S. onbekend bleef met het bestaan van eene determinatie der vlinders in het bewuste werk. Eene zoodanige, en bijna volledige, is geleverd door den Pruisischen Forstmeister A. WERNEBURG in zijne "Beiträge zur Schmetterlingskunde" Eerste Deel bl. 24 en volgende. Aan de bestemming der overige insecten, behalve de Lepidoptera, heeft WERNEBURG zich niet gewaagd, of zich daarvan onthouden om de grenzen niet te overschrijden, die hij zich voor zijn werk gesteld had.

Hij had toch al een zeer uitgebreide taak voor zich, daar het eerste deel de determinatie van niet minder dan 38 oude werken omvat, beginnende met ALDROVANDI en eindigende met het "Systematisches Verzeichniss der Schmetterlinge der Wiener Gegend."

Ik heb gemeend dat het niet onbelangrijk zou zijn de lijst van den heer SNELLEMAN met die van WERNEBURG te vergelijken en beiden zoo mogelijk te completeeren, door te beproeven ook die afbeeldingen op naam te brengen, welke in beide lijsten ontbreken. Bij sommige determinatiën zal ik waarschijnlijk wel verplicht zijn redenen voor mijn gevoelen op te geven; uit den aard der zake zie ik mij echter daarbij genoodzaakt zoo bondig mogelijk te zijn.

EERSTE DEEL.

SNELLEMAN.	WERNEBURG.	V. VOLLENHOVEN.
1. Vanessa Io.	Pap. Io, L.	
2. Eristalis tenax.		
3.	Bomb. Salicis, L.	
4. Musca (domestica?)		
5. Cyrtoneura (Spec?)		
6. Bibio Marci.		
Ik begrijp niet op welke gronden deze determinatie steunt, maar ik weet geene betere.		
7.	Bomb. Quercus L.	
8.	Bomb. Medicaginis tr.	Bomb. Trifolii w. v.
Wij bedoelen dezelfde soort; de naam <i>Trifolii</i> is ouder.		
9. Euchelia Jacobacae.	Bomb. Jacobacae L.	
De heer S. voegt er bij, dat het afgebeelde spinsel dat is van <i>Zygaena Filipendulae</i> .		
10. Bombyx neustria.	Bomb. neustria L.	
11. Pieris brassicae.	Pap. brassicae L.	
12.	Bomb. potatoria L.	
13.	Bomb. chrysorrhoea L.	

WERNEBURG maakt hierbij opmerkzaam op het roode ronde vlekje op de bovenvleugels, dat ook in den text vermeld wordt.

	SNELLEMAN.	WERNEBURG.	v. VOLLENHOVEN.
14. Triphaena (Catocala) pronuba. Noctua pronuba L.
15. Ypon. variabilis ZELL.
16. Tortr. laevigana TR.
- Ik geloof dat deze bestemming waarschijnlijk is, maar zeker is zij niet; WERNEBURG meent dan ook verplicht te zijn zijne gronden er voor aan te geven.
17. Chelonia Caja. Bomb. Caja L.
18. Noctua oleracea L.
- Deze determinatie blijft zeer onzeker, aangezien de vlinder niet uit de ontwikkeling te voorschijn gekomen is; de rups was met eene Tachina (sp. ?) bezet.
19. Tenthredo capreae. Nematius Salicis L.
- Ik begrijp niet regt waarop de determinatie van den heer SNELLEMAN gebaseerd is, daar de larve van Nem. Capraeae Panz. geheel groen is en op Carex leeft, terwijl de afbeelding van GOEDAERT eene groene larve met gele voorste en achterste ringen vertoont en de text zegt dat zij op wilgen leefde.
20. Bomb. auriflua L.
21. Vanessa Urticae. Pap. Urticae L.
22. Acronycta Psi. Noct. tridens TR.
- De rups mist de hooge zwarte verhevenheid op den vierden ring en is dus stellig niet die van Psi. In den tekst wordt de jonge rups verward met de larven van *Selandria adumbrata* KLUG.
23. Arctia Menthastris. B. lubricipeda L.
- De vlinder gelijkt meer op die van *Menthastris*, maar de rups is stellig die van *Lubricipeda*.
24. Sphinx ocellata L.
- Met deze determinatie kan ik niet instemmen; de vlinder is op den vleugelrand na vrij kennelijk die van *Smerinthus Populi*, doch de rups is noch die van *Populi*, noch die van *Ocellata*.
25. Noctua lucipara L.
- Ook met deze determinatie heb ik geen vrede; de rups gelijkt volstrekt niet op die van *Lucipara*, en de vlinder al zeer weinig. Het is mij echter onmogelijk te bepalen welke noctuine GOEDAERT voor zich had.

SNELLEMAN.	WERNEBURG.	V. VOLLENHOVEN.
26. <i>Vanessa Atalanta.</i>	Pap. <i>Atalanta</i> L.	
27. <i>Pieris Rapae.</i>	Pap. <i>Rapae</i> L.	
28.		<i>Hylotoma Rosae</i> F.
	De larve heeft eenige pooten te weinig en gelijkt op eene rups; daarentegen is de kleur vrij goed getroffen en duidt de knodsvorm der sprieten van de wesp onmiskenbaar eene <i>Hylotoma</i> aan.	
29.		<i>Nematus appendiculatus</i> ? HART.
	Blijft hoogst onzeker.	
30.	Noct. <i>oleracea</i> TR.	
	Weder onzeker; 't zou ook <i>Dydima</i> kunnen voorstellen.	
31.	Geom. <i>grossulariata</i> L.	
32.	Noct. <i>Gamma</i> L.	
33. <i>Clostera anastomosis.</i>	Bomb. <i>anachoreta</i> OCHS.	
	Het komt mij voor dat de laatste naam de ware is.	
34. <i>Pygaera bucephala.</i>	Bomb. <i>bucephala</i> L.	
35. <i>Halia wavaria.</i>	Geom. <i>wavaria</i> L.	
36. <i>Orgyia fascelina.</i>	Bomb. <i>fascelina</i> L.	
37.	Noct. <i>pistacina</i> TR.	
38.	Bomb. <i>Menthastri</i> TR.	
39.		<i>Cladius uncinatus</i> KLUG.
	"De larve at olmenbladeren, had vermaeck in de hoogte en heeft zich tot veranderinge geset onder een vlies, dat hij gesponnen hadde, 't welck so blanck ende so net was, alsof het gepolijstert silver geweest hadde." Vooral dit laatste is conuant.	
40.	Tort. <i>umbrana</i> TR.	
	WERNEBURG kan geene verzekering geven van de waarheid zijner meening; mij is de rups van <i>Umbrana</i> onbekend, en bij KALTENBACH vind ik onder de rubriek Esschenboom deze <i>Tortrix</i> niet vermeld, maar wel <i>Variegana</i> en <i>Hoffmannseggana</i> .	
41. <i>Syrphus Ribesii.</i>		
42. <i>Sericaria mori.</i>	Bombyx <i>Mori</i> L.	

SNELLEMAN.	WERNEBURG.	v. VOLLENHOVEN.
43. <i>Cassida</i> (Spec?)		<i>Cassida rubiginosa</i>
HERBST.
44.		<i>Cassida equestris</i> F.
Deze is de eenige soort, van welke het bekend is, dat de larve op <i>Melissa</i> leeft, doch ik erken dat het portret bij B. niet zeer juist is. Ik moet hier doen opmerken dat volgens GMELIN's uitgaaf van LINNÉ's <i>Systema Naturae</i> No. 43 zou voorstellen <i>Cassida viridis</i> Ill. = <i>C. equestris</i> F. en No. 44 daarentegen <i>C. nebulosa</i> L.		
45.		<i>Plagodiera Armoricæ</i> L.
46.	<i>Tortr. pomonana</i> L.	
47. <i>Syrphus Pyrastris</i> .		De larve en pop is die van <i>Syrphus Pyrastris</i> , doch de imago is eene sluipwesp.
48.		<i>Cladius albipes</i> HART.
49.		?
50. <i>Urophora Cardui</i> .		
51. <i>Homalomyia canicularis</i> .		
52.		?
53. <i>Calliphora vomitoria</i> .		
Misschien <i>C. erythrocephala</i> MEIG, die veel gemeener is dan <i>vomitorea</i>.		
54. <i>Lucilia Caesar</i> .		
Deze determinatie schijnt te berusten op de woorden van den tekst "den 27 dito is daer een goude vliege uyt-ghekomen," de kleuren van de imago doen echter niet aan <i>M. Caesar</i> denken.		
55. <i>Sarcophaga</i> (Spec?)		
56.	<i>Noct. meticulosa</i> L.	
57.	<i>Noct. munda</i> TR.	
58.		

De rups is mij onbekend; GOEDAERT verkroeg er een vrouwelijke *Ichneumon* uit, die hij echter in den tekst met *Ammophila sabulosa* L. verwacht.

SNELLEMAN.	WERNEBURG.	V. VOLLENHOVEN.
59.	Bomb. antiqua L.	
60.	Noctua Chrysitis L.	
61. Diloba coeruleocephala.	Bomb. coeruleocephala L.	
62.		?
63.	Bomb. dispar L.	
64. Tenthredo (Cryptocampus) Amerinae.		Cimbex lutea L.
Het beeld is kennelijk dat van eene Cimbex-larve, en niet van een Cryptocampus, die <i>binnen</i> de twijgen van wilgen leeft. GOEDAERT's insect at wilgenbladeren.		
65.	Bombyx Vinula L.	
66.		Larve van een Caraboide.
67.	Noctua libatrix L.	
68.	Pyralis sambucalis L.	
69.		Musca...
70.		Stratiomys furcata L.
71. Exorista (Spec.?)	De rups misschien N. Gamma.	
72.	Tinea tapezella L.	
Het schijnt wel eene <i>Tinea</i> voor te stellen, maar dat het Tapeziella zou zijn, komt mij onwaarschijnlijk voor; alleen de zwarte basis der vleugels doet daaraan denken.		
73. Piophila Casei.		
74.		Larve van een Carabus.
75.		Staphyl. maxillosus L.
76. Gryllotalpa vulgaris.		
77. Vanessa Polychloros met Pteromalus Puparum.	Pap. Polychloros L.	
78. Melolontha vulgaris.		
79.		Polyrhaphis horrida f.

T W E E D E D E E L.

SNELLEMAN.	WERNEBURG.	V. VOLLENHOVEN.
1.	Pyr. prunalis TR.	
2. Tachina (Spec.?)	Tortrix...	
3. Tenthredo Rosae.		
<i>Hylotoma Rosae</i>, die reeds in het vorige deel behandeld werd, is het bepaaldelijk niet; welke Tenthredo-soort dan? Rups en pop doen aan eene Tortrix denken, doch de tekst toont duidelijk aan dat GOEDAERT geen bladroller voor zich had. De beschrijving slaat tamelijk wel op <i>Cladius difformis</i> PANZ., doch de afbeelding niet. Er heeft hier zeker eene verwarring plaats gehad.		
4.	Tortrix ameriana TR.	
5.		Rups op biezen, uit welke zich eene Braconide ontwikkelde.
6.		Nematus Aquilegiae VOLL.
7.		Zal wel <i>Græpholitha cynosbatella</i> L. moeten voorstellen.
8. Tachina (Spec.?)	Eine grüne Spanner-raupe.	<i>Cladius uncinatus</i> KLUG met eene Tachina-soort.
De zoogenaamde rups leefde op olmen; zij spon een kleed of deksel, dat als zilver blonk. Verg. D. I, 39.		
9.	Tortrix Uddmanniana L.	
10.		Phantasie!
11. Syrphus? Helophilus?		Stellig een Syrphus.
12.	De rups zou Geom. brumata zijn, de vlinder een Tortrix.	De larve, Wolf genoemd, schijnt die van <i>Anthonomus Pomorum</i> L. te zijn; de rest stelt waarschijnlijk <i>Tortrix laevigana</i> voor.

SNELLEMAN.	WERNEBURG.	V. VOLLENHOVEN.
13. <i>Botys urticalis</i> .	<i>Pyr. urticalis</i> L.	
14. <i>Hemerobius</i> (<i>Chrysopa</i>) <i>perla</i> .		
Wel stellig een <i>Chrysopa</i> , maar of het <i>Perla</i> L. zoude zijn, blijft zeer onzeker.		
15. <i>Coccinella septempunctata</i> (?)		
De beschrijving der eijeren en jonge dieren slaat op eene <i>Epeira</i> , doch de figuren <i>b</i> , <i>c</i> , <i>d</i> . stellen kennelijk soorten uit het geslacht <i>Coccinella</i> voor.		
16.	<i>Geometra wavaria</i> L.	Met een daaruit voortgekomen <i>Ichneumon</i> .
17. <i>Tenthredo pavida</i> .		<i>Emphytus cinctus</i> L.
Een <i>Tenthredo pavida</i> vind ik nergens beschreven.		
18.		<i>Coccinella septempunctata</i> L.
19.		<i>Harpalus</i> ... sp.
20.	<i>Noct. perflua</i> TR.	
21. <i>Plusia gamma</i> .	<i>Noct. aemula</i> TR.	
<i>Noct. aemula</i> kan het voorzeker niet wezen, aangezien die soort alleen in bergachtige landen voorkomt. Op <i>Gamma</i> gelijkt de vlinder niet genoegzaam. De figuur zou zeker even goed <i>Plusia Jota</i> L. kunnen voorstellen.		
22.		<i>Helophilus pendulus</i> ? L.
23.	<i>Bomb. Urticae</i> TR.	
24.	<i>Noctua Absinthii</i> TR.	
Ik stem volkomen in met deze determinatie.		
25.	<i>Noct. pronuba</i> L.	
De made en hare gedaantewisseling zijn mij een raadsol.		
26.	<i>Bomb. lubricipeda</i> OCHS.	
Ik kan deze determinatie niet aannemen; indien al de rups vrij wel op die van <i>Lubricipeda</i> gelijkt, de vlinder ten minste in geenen deele.		

	SNELLEMAN.	WERNEBURG.	V. VOLLENHOVEN.
27.			Agrotis plecta L. (?)
28.			?
29.	Orgyiagonostigma.	Bomb. gonostigma L.	
30.			
31.	Zygaena Filipendulae met Carabus sexpunctatus.	Zyg. Filipendulae L.	
32.		Noct. nictitans TR.	

De rups is wel die van *Nictitans*, doch de vlinder is een phantasiebeeld. Men kan zich het ontstaan daarvan op deze wijze verklaren. GOEDAERT had, toen de uil pas ontwikkeld was, geen tijd of lust om te teekenen; hij noteerde nu een zeer oppervlakkige beschrijving. Later ontsnapte het uiltje, en GOEDAERT teekende nu zijn beeld naar zijne aantekening. Wanneer men rekent dat hij de witte niervlek een wit halve-maantje genoemd heeft, dan kan men zich eenigzins rekenschap geven van de twee groote halvemanen, die hij nu voorgesteld heeft.

33	Cossus ligniperda.	Bombyx Cossus L.
34.		Geom. sambucaria L.
35.		Noct. Ypsilon TR.
	De rups zou er nog toe kunnen getrokken worden, maar de afbeelding van den vlinder gelijkt in de verste verte niet op Ypsilon.	
36.		Julus ... sp?
37.	Dieranura Vinula en Ophion luteus.	Bombyx Vinula L.
38.		Geom. tiliaria TR.

Hier heeft kennelijk weder eene verwarring plaats gegrepon, want de rups en pop zijn duidelijk die van *Acronycta zizac*, terwijl de vlinder en de eieren die zijn van *Geom. tiliaria*.

39.		Pap. Atalanta L.
40.	Meconema varia.	

De plaat is zeer phantastisch. De larve zou die kunnen wezen van een boktor, de pop of nymf heeft nooit bestaan.

SNELLENAN.

WERNEBURG.

V. VOLLENHOVEN.

41. (Links) Dermestes undatus.

(Rechts) D. lardarius.

De beide kleine figuren houd ik voor Ptinus fur L. ♂ en ♀.

42. Meloë (?)

Er is wel geen twijfel aan of dit is een Meloë, en ik veronderstel dat het vraagteeken tusschen de beide haakjes dan ook maar beteekenen moet dat de heer SNELLEMAN de soort niet stellig weet te bepalen.

43.

Geom. defoliaria L.

Hier schijnt alweder eene vergissing te hebben plaats gehad, daar de vlinder, gelijk ook WERNEBURG opmerkt, meer op *Betularia* gelijk.

44. Tipula oleracea.

45. Syrphus. (?)

Waarschijnlijk Syrphus Corollae F.

46. Bombus terrestris.

47. Anthomyia (spec?)

Er zijn drierlei soort van vliegen afgebeeld; doch geene daarvan schijnt mij toe eene Anthomyia te zijn.

48.

?

49. Phalangium opilio.

50.

?

Deze figuren schijnen voor iedereen even raadselachtig.

51.

Saperda carcharias? L.

De determinatie zou vrij zeker zijn, indien GOEDAERT niet zeide dat de larve uit eikenhout genomen was.

DERDE DEEL.

A. Vanessa Cardui.

Pap. Cardui L.

B.

Nematus perspicillaris HART.

SNELLEMAN.	WERNEBURG.	v. VOLLENHOVEN.
C. <i>Dicranura Vinula</i> .	Bomb. <i>Vinula</i> L.	
D.	Bomb. <i>Urticae</i> TR.	
E.	Bomb. <i>Zizac</i> L.	
F. <i>Hadena Brassicae</i> .	Noct. <i>Brassicae</i> L.	
G.	Bomb. <i>pubibunda</i> L.	
H.	Noct. <i>leporina</i> L.	

De kleur der rups is geheel foutief, maar ik deel toch het gevoelen van WERNEBURG dat GOEDAERT *Leporina* heeft voorgesteld.

I.	Bomb. <i>Curtula</i> L.
K.	Geom. <i>rubiginata</i> TR.

Op de plaat is nog eene andere rups voorgesteld, waarover echter in den tekst niet gesproken wordt. Mij mogt het niet gelukken deze tweede rups te herkennen.

L.	Noctua <i>Rumicis</i> L.
----	--------------------------

Dezelfde aanmerking als bij K.

M.	<i>Leptura rubrotestacea</i> ?
----	--------------------------------

N.	<i>Bombyx reclusa</i> OCHS.
----	-----------------------------

De rups kan wel *Reclusa* wezen, maar de drie daaronder staande figuren zijn de made, het cocon en de imago van een *Ophion* met 2 vlekjes op de vleugels, dus *Merdarius* GRAV. of *Ramidulus* L.

O. <i>Smerinthus ocellata</i> .	<i>Sphinx ocellata</i> L.
P.	Geom. <i>vibicaria</i> L.

Met deze determinatie kan ik geen vrede hebben, want de rups lijkt niet op die van *Vibicaria*; ik zou eer aan *Euclidia Mi* denken; maar met den vlinder weet ik dan geen weg, want in de verste verte is die geen *Mi*. WERNEBURG zegt: "und am 1 September kam eine Schwebmucke heraus." Als ik dit wel versta, dan meent hij eene zweefvlieg, een *Syrphus*. Indien ik goed zie, dan is hier een *Trochilia* of *Sesia* voorgesteld, doch dit sluit niet met de rups, die volgens den tekst spande bij het gaan.

Q.	Noctua <i>Cespitis</i> TR.
----	----------------------------

SNELLEMAN.	WERNEBURG.	v. VOLLENHOVEN.
R.		Agrion puella.
S.	Bomb. pudibunda L.	
T.	Noct. affinis TR.	
V.	Sphinx Convolvuli L.	
X. Chironomus plumosus.		
Y.	Sphinx Elpenor L.	
Z.	Saturnia Pyri OCHS. ¹	

Men ziet dat het eerste deel het best geredigeerd is geworden en de nauwkeurigste teekeningen bevat, dat het tweede al op lager schaal staat en door verwarringen en verwisselingen ontsierd wordt, maar dat het laatste schier niets meer tot inhoud heeft dan 't geen door GOEDAERT bij zijn leven waarschijnlijk om verschillende gebreken uitgeschoten was.

¹ Het komt mij voor, dat de bestemming der tweevleugelige insecten overgenomen is uit de inleiding van "Nederlandsche Diptera in metamorphose en levenswijze, beschreven door H. Weyenbergh Jr."